

Ellen Mattson: Inträdestal i Svenska Akademien

Talare

Ellen Mattson
Författare

Datum

20 december 2019

Plats

Stora Börssalen

Omständigheter

Svenska Akademien avslutar arbetsåret genom att fira sin högtidsdag med en offentlig sammankomst i Börssalen den 20 december klockan 17. Gustaf III, som hade sinne för teater, har utfärdat noggranna scenanvisningar för ceremonin, vilka i allt väsentligt fortfarande följs.

Vid sammankomsten 2019 valdes poeten Tua Forsström, författaren Ellen Mattson, författaren Anne Swärd och filosofen Åsa Wikforss, in i Akademien. Ellen Mattson efterträdde Jayne Svenungsson på stol nummer 9.

- 1 Den engelske poeten Philip Larkin fick i en intervju 1979 en fråga om sina
läsvanor och svarade: ”Jag läser allt utom filosofi, teologi, ekonomi, sociologi,
naturvetenskap eller sånt som har något med naturens under att göra, som har
något med teknik att göra – har jag sagt politik? [...] I själva verket läser jag
5 praktiskt taget bara romaner”. Slut citat.

Om jag fick den frågan skulle jag bli tvungen att svara på samma sätt, jag läser
praktiskt taget bara romaner, men med tillägget att det känns som om
romanerna innehåller allt det andra också, från naturen till politiken. Selma
10 Lagerlöf har formulerat det på följande handfasta sätt: ”den sköna litteraturen
är den bro, varpå allt möjligt köres in i hjärnan.”

- Eftersom jag är en människa som läser nästan bara romaner och som skriver
romaner och varken kan eller vill skriva något annat ska jag tala om just detta,
15 romanens verklighet, fiktionens sanning, en sanning som jag tror på och en
verklighet som för mig har samma grad av substans som den synliga, om än i en
något annorlunda beskaffad dimension. I den är Anna Karenina lika verklig
som jag, kanske ännu verkligare med tanke på att läsare levandegjort henne i 150
år och fortsätter att göra det. Jag ser romanen som en kunskapskälla och
20 läsningen som ett sätt att förstå det som inte ens mycket omfattande
faktasamlingar kan förklara. Nu diskuteras läsningen allt mer oroligt och då hör
man det ibland sägas att oron är obefogad, eftersom berättandet alltid kommer
att finnas även om läsandet försvinner, det flyttar bara in i nya medier. Men det
är ett misstag att tro att romanen kan ersättas av rörliga bilder, av aldrig så
25 många berättelser berättade vid aldrig så många digitala lägereldar, för litteratur

handlar om språk och om språkets komplexitet, som gör det möjligt för läsaren att röra sig inte bara i det horisontella planet utan också i det vertikala, ner genom alla de skikt som existerar samtidigt inom oss och inte bara längs en intrigs pilriktning mot ett bestämt mål. Litteraturen är ett mål i sig, ett obestämt sökande som inte vet vart det är på väg och en undersökning som alltid, när den sker på allvar, finner något oväntat, oväntat också för den som skriver. Det finns egentligen inga gränser för vad romanen förmår, rymmer, kan göra läsaren delaktig i.

35 Detta uppnås genom samarbete, ett arbete som utförs i lika mått på båda sidor och som inte alltid behöver vara behagligt. Thomas Mann skriver någonstans i sina dagböcker att prosa är sublimerad långtråkighet, och så kan det ju kännas ibland, inte minst när man läser Thomas Mann själv. Det finns partier i hans verk där man tar sig fram som genom torr och risig granskog, orden knastrar i 40 munnen, de långa meningarna gör vägen svårframkomlig. Då strävar man på och snart kommer den stora gläntan där texten fylls med syre och läsaren med den, men det finns inga genvägar dit, just denna glänta når man bara genom just denna skog. En roman bestående av enbart risig granskog är fasansfull, men en roman av enbart öppna gläntor är meningslös, för det vi lätt glider igenom 45 lämnar inga spår i oss. Spåren uppstår genom friktionen, det motstånd författaren kan känna i skrivandet och det arbete läsaren måste utföra i det vi kallar läsakten. Och det är friktionen som får brasan att brinna.

Författaren skriver och läsaren läser, så ser avtalet ut. Och när rätt läsare träffar 50 rätt bok kan underverk ske som går utöver det som litteraturen också erbjuder, sådant som vila och verklighetsflykt. Det som händer då är väl snarare en flykt till verklighet, där vi lämnar vår egen och går in i en annan, en som vi inte kan få tillgång till på annat sätt. Romanen är en kraft som väcker liv i de döda, en tidsmaskin som förflyttar sin läsare, en flygande matta som rör sig också i det 55 geografiska rummet. Den tar oss till platser vi inte kan nå på något annat sätt än genom denna kombination av andras skrift och vår egen inre bildskapande förmåga.

Därför är läsandet den märkligaste av verksamheter och språket den finaste 60 skapelsen, detta att berättelser blir till tecken som bryts ner i våra läsande hjärnor och återuppstår inför våra läsande ögon i följd av scener där berättelsen än en gång spelas upp. Varje gång vi läser sker detta byggande och återuppstående, över hela världen uppväcks Anna Karenina gång på gång, lever

65 sitt liv, går mot sin död. Romanens tid är alltid nu, det är nu Anna lägger sitt
huvud på rälsen, det är nu Agamemnon och Priamos förhandlar om en lösning
på den trojanska konflikten för att förhindra den slakt som vi alla vet ska följa,
jag vet det också när jag läser, men ändå befinner jag mig i läsningens ögonblick i
deras 2 700 år gamla ögonblick där allt fortfarande står och väger. Det är nu jag
70 tänker: Den här gången kanske det lyckas.

Innan jag började skriva sysslade jag nästan bara med musik, och det var i
musiken jag lärde mig skriva. Det viktigaste rådet fick jag av min pianolärare när
jag beklagade mig över en Beethovensonat som jag hållit på med en hel termin
75 och han sa: Det spelar ingen roll hur lång tid det tar, det är bara resultatet som
räknas. Detta är något jag tänker på inte bara när högen av färdigskrivna sidor
står i en absurd relation till den tid jag lagt ned utan också vid många andra
tillfällen, det var ett råd för livet. Det är inte så stor skillnad mellan att skriva en
roman och leva ett liv, här som där gäller det att ha omsorg om den lilla detaljen
80 samtidigt som man har kursen ställd mot det mer avlägsna målet, här som där
gäller att utan det målet, slutet, blir det hela meningslöst. En såpopera kan
fortsätta i all oändlighet men romanen är lika obeveklig som biologin.

Och lika krävande. Mot den förrädiskt behagliga förenkling som är så skön att
85 vila i ställer romanen tillvarons verkliga natur, mångskiktad som en
Mahlersymfoni. Världen är inte svartvit, men den är inte heller som det brukar
sägas grå, den är full av mycket starka klara färger som existerar sida vid sida,
som står i kontrast till varandra och skapar färgkombinationer som ibland gör
oss illamående. Romanen har plats för allt detta, den är en motkraft till
90 förenklingen som inte står ut med det motsägelsefulla i människan, det
obegripliga och obehagliga, liksom den är en motkraft till behovet av
igenkänning, att bara vilja möta sig själv och sitt eget i det man läser. Romanen
erbjuder något mer och större, att möta någon annan, att i någon mening bli
någon annan. Det är därför jag betraktar den som en kunskapskälla, för när jag
95 läser förmår jag överskrida mitt jags vanligtvis så trånga gränser, i en
transcendens som jag funnit i läsningen och ingen annanstans.

Källa

<div>Manuskript hämtat från svenskaakademien.se (2023-10-22)</div>

100

Taggar

Inträdestal, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/ellen-mattson-intradestal-i-svenska-akademien>

105

110

115

120

125

130

135

140